

Cens dels ocells aquàtics hivernants als rius del Vallès Oriental 2005-2011: tendències poblacionals

141

Ponències
Anuari del
Centre d'Estudis
de Granollers
2010

Introducció

Al llibre de *Ponències. Anuari del Centre d'Estudis de Granollers de 2006* (Ruiz-Olmo, 2007), presentàvem l'estat de la qüestió al riu Congost (anys 2004 a 2007). L'aproximació d'aquest treball era àmplia i abastava l'estat de conservació del riu i el seu procés de recuperació. Com a indicadors d'aquesta situació ens basàvem en alguns grups de vertebrats: peixos, amfibis, carnívors i, sobretot, ocells. En aquell treball es van incloure tant els ocells reproductors com els hivernants. Podem resumir els resultats d'aquell treball en uns pocs punts:

- El Congost ha esdevingut un riu diferent, amb un poblament faunístic (i ornític) especialment ric pel que fa a les espècies lligades al medi aquàtic i els ambients de ribera (riparis).
- Es presenta una progressiva pèrdua d'elements corresponents als ambients forestals i ruderals perifèrics, afavorida per l'increment dels territoris urbanitzats a tocar del riu.
- Aquesta elevada riquesa faunística en els ambients aquàtics i la seva perifèria immediata, especialment l'ornítica, és en realitat un producte de la millora de la qualitat de l'aigua, però també de l'artificialització del seu règim fluvial: més constant i més gran. Això és degut a l'efecte de la incorporació d'aigües procedents de les depuradores (en realitat procedents en part d'altres conques, especialment del Ter, però també del Llobregat). El riu Congost ha esdevingut en realitat un ecosistema més estable ecològicament (sense colls d'ampolla ni grans fluctuacions al llarg de l'any) i, en ecologia, això representa més individus i més capacitat demogràfica.
- Fruit d'això, en aquell treball ja es va palesar un fet extraordinari difícil d'imaginar pocs anys abans: l'any 2007, el Congost arribà a ser la cinquena localitat de Catalunya amb més ànecs hivernants (tots ànecs collverds, una espècie que representa pràcticament un de cada dos ocells hivernants al conjunt del país).

- Finalment, es van poder palesar els valors del Congost enfront dels rius Tenes i Mogent, rius de la comarca, de menor entitat el primer (i amb un estiatge important) i més contaminat en aquell moment el segon. El gener del 2007, les densitats d'ànecs en aquests dos rius s'havien de multiplicar per 31 i per 16 per arribar a les del Congost. En canvi, les dades no foren tan diferents en el cas de la polla d'aigua (segon ocell aquàtic en importància), que eren respectivament d'1,5 i 1 (és a dir pràcticament iguals), o en el cas dels limícoles (xivitones, valones, xivites, becadells...) en què, respectivament, els factors multiplicatius foren 10 i 1,5.

Han passat quatre anys més i creiem que és arribat el moment de fer un cop d'ull a la situació actual i de mirar endarrere, tot copsant l'estat de la qüestió. En realitat, volem dir comprovar si aquelles conclusions s'han confirmat, s'han consolidat i si s'han estès més enllà. En efecte, la sorprenent tendència del riu Congost després del 2000, que el va configurar com la cinquena zona humida de Catalunya quant a ànecs hivernants, s'ha mantingut? És un fet puntual del tram del Congost que, en realitat, vàrem seleccionar per les seves notables característiques quant al poblament ornitològic? La protecció de les espècies, dels espais inclosos a Natura 2000 i la millora de la qualitat dels rius, especialment del Mogent, han tingut algun efecte nou? I què passa amb la Tordera en el tram que travessa la comarca?

El treball present s'ha perllongat aquest darrer quadrienni i té en compte les dades des del 2005. Per tant, abasta un període de set anys, entre el 2005 i el 2011 en el cas del Congost. En els del Tenes i el Mogent, el seguiment és de cinc anys en total (2007-2011), i en el de la Tordera de dos (2010-2011). En aquesta nota presentem els primers resultats, previs a una anàlisi més detinguda i profunda, que es farà més endavant. Són encara preliminars, però ja permeten palesar les tendències que presenten els rius esmentats.

El treball s'ha emmarcat en el cens internacional d'ocells hivernants (Gutiérrez, 2008 i Gutiérrez, en preparació). La metodologia pot ser consultada en els tres treballs citats més amunt, i es basa fonamentalment en recorreguts durant les setmanes segona o tercera del mes de gener. Van fer aquests recorreguts al llarg dels rius entre 2 i 6 observadors simultàniament, en funció de l'amplada. Per la seva metodologia, el treball no ha inclòs els ocells de menys entitat corresponents al grup dels passeriformes. Tot i que han estat censats, en aquest treball tampoc no s'inclouen els

ocells no estrictament lligats al medi fluvial. Per tant, només s'han considerat els individus corresponents als pelecaniformes (corbs marins), podicipediformes (cabussets), anseriformes (anàtids: ànecs i oques), gruiformes (ràl·lids: polles i fotges), ciconiformes (ardeids: bernats, martinets i esplugabous), caradriiformes (limícoles: xivites, xivitones, valones, becadells...; làrids: gavines) i coraciformes (blauets). Val a dir que el mètode de treball és esbiaixat per a les espècies més amagadisses, que es veuen infravalorades, com passa especialment en el cas de la polla d'aigua.

Atès que no era possible prospectar tota la xarxa fluvial, es van seleccionar quatre trams molt representatius, amb les millors poblacions d'ocells aquàtics hivernants de la comarca:

Congost. El tram censat ha oscil·lat en el temps des de 14,7 km fins a 17,1 km. S'inicia en el límit entre els termes municipals de Granollers i de Montmeló, i arriba fins al pont de la C-17, just al nord del nucli urbà de la Garriga (al mateix terme municipal).

Tenes. El tram censat és de 9,3 km de longitud, i abasta des del gual de Lliçà d'Amunt fins al pont de Bigues i Riells cap a Can Maspons (als dos termes citats).

Mogent. Amb 7,2 km, el tram abasta des de l'aiguabarreig amb el Congost (terme municipal de Montmeló) fins al pont de la C-60 (terme municipal de la Roca del Vallès).

Tordera. El tram estudiat arriba a 20,2 km i està comprès entre el Pont Trencat i el Castell de Montclús (terme municipal de Sant Esteve de Palautordera), i fins al límit comarcal amb la Selva.

L'àmbit total censat arriba a 53,9 km de xarxa fluvial principal, corresponent als quatre rius principals (excloent el Besòs), la qual cosa atorga un valor de gran representativitat als resultats. Es presenten les tendències temporals i una comparació dels rius entre si, de manera que es puguin extreure conclusions útils per a la seva conservació i gestió i, alhora, per a la conservació dels rius del Vallès Oriental. Insistim que es tracta d'una anàlisi no aprofundida, però prou significativa.

En total, durant el temps d'estudi, s'ha tingut ocasió de censar (només s'inclouen les dades obtingudes durant el cens de gener) un total de 9.688 ocells aquàtics: 8.817 al Congost, 181 al Tenes, 360 al Mogent i 330 a la Tordera.

Tendència dels ocells aquàtics hivernants

A la taula 1 s'observen els resultats absoluts en el riu Congost. És, de llarg, el més ric en nombre d'individus censats durant tots els anys (entre 716 i 1.958), però també en nombre d'espècies diferents (entre 11 i 18, segons l'any; fins a 22 en el conjunt d'anys) (fig. 1). Les densitats, xifres que són més comparables (atès que les longituds censades a cada tram varien), mantenen aquesta preponderància del Congost: multipliquen per 8-10 les de Mogent i Tordera, i superen encara més les del Tenes (fig. 2).

Fig. 1. Evolució del nombre d'espècies d'ocells aquàtics a tots quatre rius

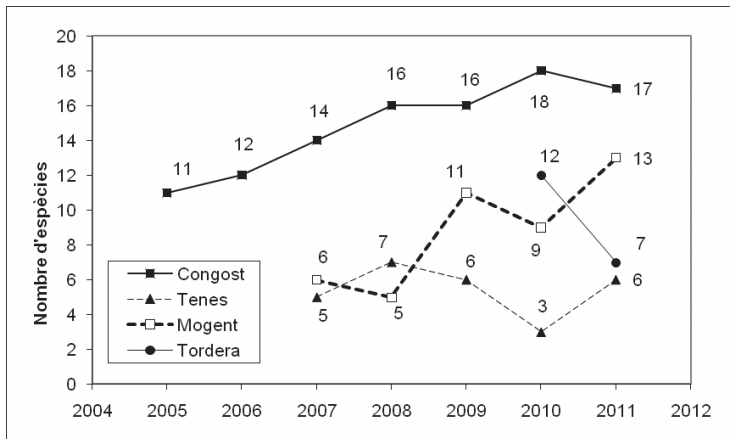
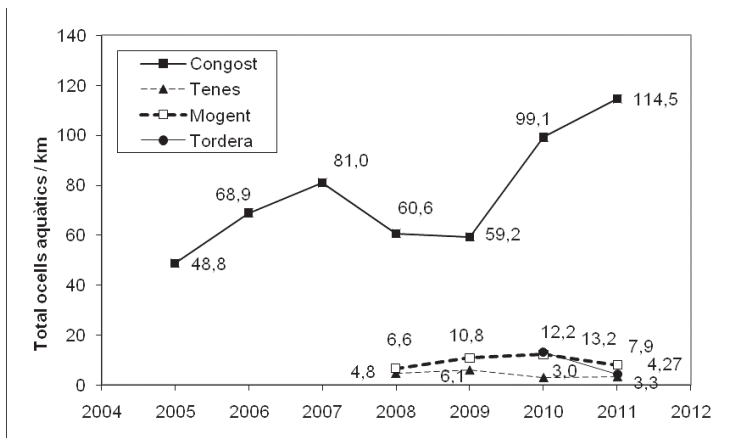

Fig. 2. Evolució de la densitat d'ocells aquàtics a tots quatre rius

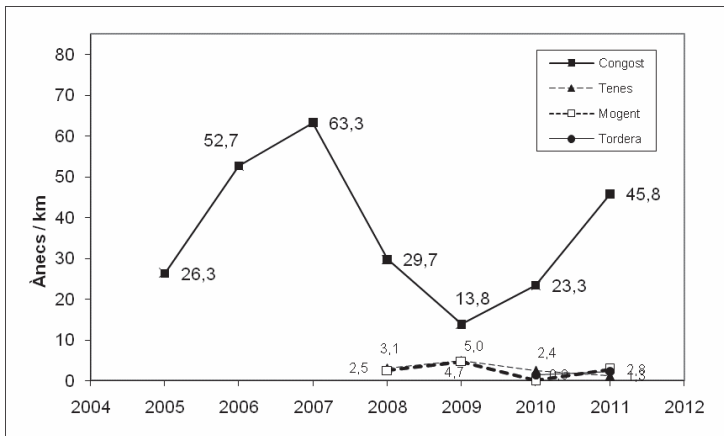

Taula 1. Resultats del cens d'ocells aquàtics de gener al tram estudiat del riu Congost									
Any	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Total 7 anys	% del total
Longitud prospectada (km)	14,7	14,7	17,1	17,1	17,1	17,1	17,1		
Ànec collverd, <i>Anas platyrhynchos</i>	386	773	1083	502	236	373	742	4095	46,4
Ànec domèstic, <i>Anas platyrhynchos</i>	0	0	0	6	0	3	0	9	0,1
Xarxet comú, <i>Anas crecca</i>	0	0	0	0	0	22	34	56	0,6
Oca domèstica, <i>Anser sp.</i>	0	0	0	0	0	1	0	1	0,01
Oca salvatge, <i>Anser anser</i>	0	0	0	0	0	0	2	2	0,02
Ànec mut, <i>Ocairina moschata</i>	0	0	0	0	0	0	5	5	0,06
TOTAL D'ANÀTIDS	386	773	1083	508	236	399	783	4168	47,3
Bernat pescaire, <i>Ardea cinerea</i>	19	3	20	20	26	13	18	119	1,3
Martinet blanc, <i>Egretta garzetta</i>	28	3	11	4	16	9	46	117	1,3
Agró blanc, <i>Egretta alba</i>	0	0	0	0	2	0	0	2	0,02
Esplugabous, <i>Bubulcus ibis</i>	75	44	29	168	344	352	286	1298	14,7
TOTAL D'ARDEIDS	122	50	60	192	388	374	350	1536	17,4
Polla d'aigua, <i>Gallinula chloropus</i>	73	36	44	42	51	69	14	329	3,7
Fotja vulgar, <i>Fulica atra</i>	0	0	0	0	0	2	0	2	0,02
Rascló, <i>Rallus aquaticus</i>	0	0	1	0	0	0	0	1	0,01
TOTAL DE RÀL·LIDS	73	36	45	42	51	71	14	332	3,8
Xivitona, <i>Actitis hypoleucos</i>	6	17	2	19	20	19	16	99	1,1
Xivita, <i>Tringa ochropus</i>	10	1	9	18	28	6	19	91	1,0
Valona, <i>Tringa glareola</i>	6	0	1	11	12	8	4	42	0,5
Becadells, <i>Gallinago gallinago / media</i>	0	14	20	28	21	64	51	198	2,2
Limícola, indeterminat	0	0	0	3	0	2	10	15	0,2
TOTAL DE LIMÍCOLES	22	32	32	79	81	99	100	445	5,0
Gavina vulgar o riallera, <i>Larus ridibundus</i>	106	118	142	179	187	680	635	2047	23,2
Gavià, <i>Larus michahellis</i>	0	0	0	2	2	3	6	13	0,1
TOTAL DE LÀRIDS	106	118	142	181	189	683	641	2060	23,4
Corb marí gros, <i>Phalacrocorax carbo</i>	3	1	21	28	66	65	57	235	2,7
Blauet, <i>Alcedo atthis</i>	4	1	3	6	1	5	8	28	0,3
Cabusset, <i>Thachybaptus ruficollis</i>	0	0	0	1	1	0	0	2	0,02
TOTAL D'AQUÀTIQUES	716	1011	1386	1037	1013	1696	1958	8817	
Nombre d'espècies	11	12	14	16	16	18	17	22	

Com a fets especials, al marge de presentar aquesta diversitat superior i un nombre més alt d'efectius, al Congost hom pot destacar el següent:

1. La gran població d'ànecs collverds, que assolí el màxim el 2007, amb més de 1.000 exemplars censats en els 17,1 km (63,3 ànecs/km; fig. 3). A partir del 2008 i sobretot el 2009 (18,3 ànecs/km), les poblacions s'ensorraren, presumiblement per l'episodi estival de botulisme (toxines produïdes per un bacteri) que va afectar els ocells de la conca del Besòs. A partir del 2010 es produeix una recuperació clara fins a assolir els 45,8 anàtids/km el 2011 (43,4 ànecs collverds/km). La població d'ànecs del Congost ha tornat a situar-se entre les millors del país. En el conjunt del riu, pràcticament un de cada dos ocells aquàtics localitzats en aquests dos anys fou un ànec collverd (47,3 %).

Fig. 3. Evolució de la densitat d'anàtids a tots quatre rius

2. Un fet notable entre els anàtids fou la detecció de 22 xarxets entre Granollers i Montmeló el 2010, i de 34 el 2011.

3. Al Congost s'han detectat fins a quatre espècies d'ardeïds (17,4 % dels ocells aquàtics detectats), que assoliren el màxim el 2009 (amb 388 exemplars localitzats) (fig. 4; taula 1), tot i que pràcticament s'ha mantingut en els anys següents. Tot i això, el gran pes de l'increment recau sobre els esplugabous. El nombre de bernats pescaires és també notable, amb 0,76-1,52 exemplars/km els darrers anys.

Fig. 4. Evolució de la densitat d'ardeids a tots quatre rius

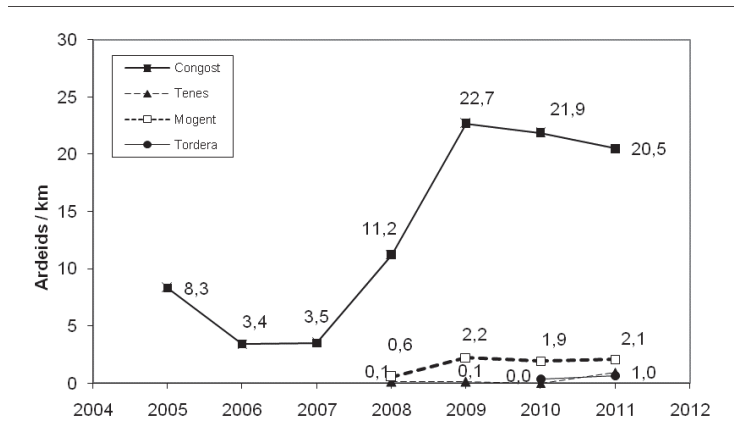
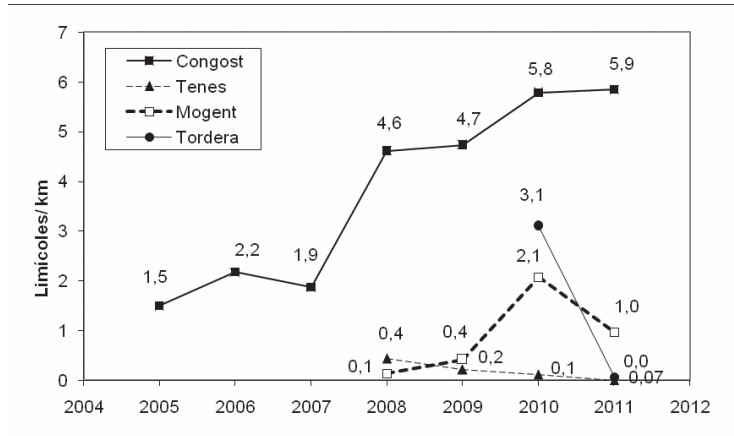

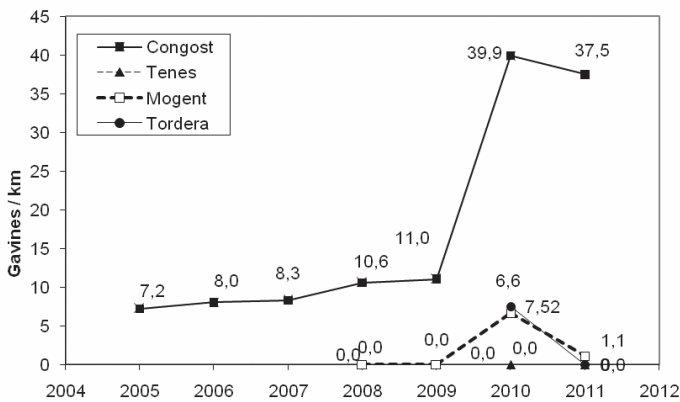
Fig. 5. Evolució de la densitat de limícoles a tots quatre rius

4. La població de limícoles també ha pujat progressivament (fig. 5), amb un màxim el 2011 (5,8 exemplars/km), especialment pel gran increment de becadells (64 el 2010 i 55 de segurs el 2011).

5. La població de gavina vulgar es disparà el 2010, amb un total de 680 individus comptabilitzats (fig. 6). Un de cada quatre ocells hivernants ha estat una gavina (23,4 %).

Fig. 6. Evolució de la densitat de làrids a tots quatre rius

6. S'ha creat un dormidor de corb marí gros a les Franqueses del Vallès, que va arribar a 60 i 70 individus el 2009 i 2010, però que va disminuir a 31 el 2011. En canvi, se n'ha trobat un altre en una bassa particular propera al baix Congost, amb 26 corbs marins, xifra que fa mantenir els valors d'anys anteriors en el conjunt del riu.

A la taula 2 podem veure els resultats en el cas del tram del riu Tenes. Els valors són molt reduïts i estables (3-7 espècies anualment, amb un total de 10 en els cinc anys, 28-56 individus localitzats). Aquest riu presenta un poblament més banal, dominat pels ànecs collverds (65,7 % dels ocells comptats). Conjuntament amb la polla d'aigua, espècie també comuna, arriben al 78% dels ocells aquàtics. En aquest riu destaquen lleugerament bernats pescaires, becadells i blauets, però en proporcions molt baixes.

En el cas del Mogent (taula 3), els valors són intermedis, però també molt modestos (5-11 espècies anualment, amb un total de 13 en el conjunt dels cinc anys; 48-89 individus). Tot i que l'ànec collverd segueix essent l'espècie més freqüent, només arriba a un 29,4 % dels ocells aquàtics. En aquest riu hi ha una elevada diversitat, i els ardeïds són el segon grup en importància (19,7 %, és a dir un de cada cinc). Els valors dels bernats pescaires són equivalents als del Congost, amb 0,56-1,11 individus/km. També s'observen amb més freqüència altres espècies i en un nombre més notable martinets blancs, xivitones, gavines rialleres, gavians, corbs marins i blauets. Es detecta una certa tendència a la millora.

Taula 2. Resultats del cens d'ocells aquàtics de gener al tram estudiat del riu Tenes							
Any	2007	2008	2009	2010	2011	Total 5 anys	%del total
Longitud prospectada (km)	9,25	9,25	9,25	9,25	9,25		
Ànec collverd, <i>Anas platyrhynchos</i>	22	29	46	22	12	119	65,7
TOTAL D'ANÀTIDS	22	29	46	22	12	119	65,7
Bernat pescaire, <i>Ardea cinerea</i>	2	1	1	0	3	4	2,2
Martinet blanc, <i>Egretta garzetta</i>	0	0	0	0	3	3	1,7
Espugabous, <i>Bubulcus ibis</i>	0	0	0	0	3	3	1,7
TOTAL D'ARDEIDS	2	1	1	0	9	10	5,5
Polla d'aigua, <i>Gallinula chloropus</i>	18	9	6	5	2	40	22,1
TOTAL DE RÀL-LIDS	18	9	6	5	2	40	22,1
Xivitona, <i>Actitis hypoleucos</i>	0	1	0	0	0	1	0,6
Xivita, <i>Tringa ochropus</i>	0	1	1	0	0	2	1,1
Becadells, <i>Gallinago gallinago / media</i>	2	2	1	1	0	6	3,3
TOTAL DE LIMÍCOLES	2	4	2	1	0	9	5,0
Corb marí gros, <i>Phalacrocorax carbo</i>	0	0	0	0	1	1	0,6
Blauet, <i>Alcedo atthis</i>	0	1	1	0	0	2	1,1
TOTAL D'AQUÀTIQUES	40	44	56	28	24	181	
Nombre d'espècies	5	7	6	3	6	10	

Finalment, en el cas del tram de la Tordera, no es pot fer una comparació interanual (dos anys de seguiment). El gener del 2010 es van comptabilitzar 266 ocells aquàtics de 12 espècies i el del 2011, 64 ocells aquàtics de 7 espècies (en total 15 espècies diferents). Les dades considerablement més baixes del segon període es deuen a les obres que es feien a la llera durant el cens. Els resultats són de 27-35 ànecs collverds, 0-1 ànecs domèstics, 0-1 oca (*Anser anser*), 7 bernats pescaires, 0-1 agró blanc, 0-2 martinets blancs, 1-2 polles d'aigua, 0-1 fotja, 0-20 xivitones, 0-28 xivites, 0-12 valones, 1-20 becadells, 0-152 gavines rialleres, 5-16 corbs marins i 0-1 blauet. Aquestes dades, encara lluny del Congost, situen la

Taula 3. Resultats del cens d'ocells aquàtics de gener al tram estudiat del riu Mogent.							
Any	2007	2008	2009	2010	2011	Total 5 anys	% del total
Longitud prospectada (km)	7,2	7,2	7,2	7,2	7,2		
Ànec collverd, <i>Anas platyrhynchos</i>	34	18	34	0	20	106	29,4
TOTAL D'ANÀTIDS	34	18	34	0	20	106	29,4
Bernat pescaire, <i>Ardea cinerea</i>	8	4	6	4	6	28	7,8
Martinet blanc, <i>Egretta garzetta</i>	8	0	8	5	8	29	8,1
Agró blanc, <i>Egretta alba</i>	0	0	1	0	0	1	0,3
Esplugabous, <i>Bubulcus ibis</i>	6	0	1	5	1	12	3,3
TOTAL D'ARDEIDS	22	4	16	14	15	71	19,7
Polla d'aigua, <i>Gallinula chloropus</i>	21	21	13	4	2	61	16,9
TOTAL DE RÀL·LIDS	21	21	13	4	2	61	16,9
Xivita, <i>Tringa ochropus</i>	9	0	1	15	7	32	8,8
Valona, <i>Tringa glareola</i>	0	0	1	0	0	1	0,3
Becadells, <i>Gallinago gallinago / media</i>	1	1	1	0	0	3	0,8
TOTAL DE LIMÍCOLES	10	1	3	15	7	36	10,0
Gavina vulgar o riallera, <i>Larus ridibundus</i>	0	0	0	40	8	48	13,3
Gavià, <i>Larus michahelis</i>	0	0	0	8	0	8	2,2
TOTAL DE LÀRIDS	0	0	0	48	8	56	15,6
Corb marí gros, <i>Phalacrocorax carbo</i>	0	0	7	4	5	16	4,4
Blauet, <i>Alcedo atthis</i>	2	4	5	3	0	14	3,9
TOTAL D'AQUÀTIQUES	89	48	78	88	57	360	
Nombre d'espècies	6	5	11	9	8	13	

Tordera com a segon riu en importància a la comarca (sense incloure el tram del Besòs). En aquest cas, val la pena mostrar l'efecte de les obres. Així, el 2010, els limícoles representaven el 22,6% dels ocells aquàtics (amb valors de 8,33 individus/km), mentre que el 2011 varen baixar fins a l'1,6% dels ocells aquàtics (0,14 individus/km). Les obres han afectat el nombre total d'individus i especialment els de les espècies més sensibles (xivitones, xivites, valones, becadells i blauets).

Tendència general de les poblacions d'ocells aquàtics hivernants dels principals rius del Vallès Oriental

Els gràfics 1 a 6 i les taules 1 a 3 ens mostren les tendències d'algunes de les dades més importants de la comunitat hivernal d'ocells aquàtics. Aquestes dades confirmen la tendència general a la millora en la conca, que és ben palesa en el nombre d'individus i d'espècies. Per grups, destaquen les tendències dels limícoles, els ardeids i les gavines.

Col·laboradors

Allarg d'aquests anys moltes persones han col·laborat en els censos d'ocells als rius del Vallès Oriental. Per tant, aquest és també un treball seu. Entre aquestes persones volem remarcar membres del Servei de Protecció de la Fauna, Flora i Animals de Companyia de la Generalitat de Catalunya (Joaquim Bach, David Camps, Ricard Gutiérrez, Armand Ramal, Francesc Xavier Santauefemia), membres del Cos d'Agents Rurals també de la Generalitat de Catalunya (Laia Fusté, Cèsar Calabrés, Enric Serra, Josep Bravo, Quico Bombardó, Joan Sesé, Angel Gispert, Joan Armengou, Francesc Lligé, Erik Vila, Xavier Pedreño i Alberto Gil) i naturalistes de la comarca (Pedro Rubio).

**Jordi Ruiz-Olmo
i Josep Basets**

*Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca,
Alimentació i Medi Natural,
Generalitat de Catalunya*

Bibliografia

Gutiérrez, R. (2008). *Cens internacional d'ocells aquàtics i marins hivernants a Catalunya de gener de 2008*.

Gutiérrez, R. (en prep.). *Cens internacional d'ocells aquàtics i marins hivernants a Catalunya de gener de 2009*.

Ruiz-Olmo, J. (2007). «El riu Congost: ecologia i conservació d'un ecosistema més estable». *Ponències. Anuari del Centre d'Estudis de Granollers 2006*, Associació Cultural de Granollers, pàg. 31-55.